

2. Лозинський І. Є. Еколого-економічне управління діяльністю гірничорудного підприємства: монографія / І. Є. Лозинський, О. В. Трифонова. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 125 с.

3. Недодаева Н. Л. Эколого-экономическая политика природопользования в условиях специфики горного производства. – Донецк: НАН Украины, Институт экономики промышленности, 2008. – 356 с.

4. Бардась А. В. Принципи екологічної паспортизації вуглевидобувних підприємств України в умовах реструктуризації галузі. – Д.: Національний гірничий університет, 2010. – 400 с.

5. Петенко І. В. Екологічний фактор у формуванні стратегії розвитку вугільної промисловості // Зб. наук. праць НАНУ ІЕП. – Д.: ІЕП НАНУ, 2003. – С. 79-84.

6. Астахов А. С. Экологическая безопасность и эффективность природопользования / А. С. Астахов, Е. Я. Диколенко, В. А. Харченко. – М.: Изд-во МГГУ, 2009. – 323 с.

7. Веклич О. О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні / О. О. Веклич. – К., 2003. – 88 с.

УДК 330.322

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Поважний О. С.,
д.е.н., професор,
Шаплавська Н. М.,
аспірантка

Донецького державного університету управління

Розглянуто теоретичні аспекти розвитку інвестиційних процесів у національній економіці з позиції узагальнення та визначення понять, які в сукупності формують саму сутність інвестиційного процесу в Україні.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційне середовище, інвестиційні ресурси та потенціал, об'єкти і суб'єкти інвестиційного процесу, інвестиційна діяльність.*

Рассмотрено теоретические аспекты развития инвестиционных процессов в национальной экономике с позиции обобщения и определения понятий, которые в своей совокупности формируют саму сущность инвестиционного процесса в Украине.

Ключевые слова: *инвестиции, инвестиционная среда, инвестиционные ресурсы и потенциал, объекты и субъекты инвестиционного процесса, инвестиционная деятельность.*

The theoretical aspects of development of investment processes in a national economy from position of generalization and determinations of concepts, that in totality form essence of investment process in Ukraine, are considered.

Key words: *investments, investment environment, investment resources and potential, objects and subjects of investment process, investment activity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зв'язок з науковими та практичними завданнями. Інвестиції відіграють важливу роль у розвитку економіки будь-якої країни. Нарощування обсягу та підвищення ефективності використання інвестицій багато в чому визначають як стрімке зростання та соціально-економічний розвиток країни в цілому, так і діяльність окремих суб'єктів господарювання.

На даному етапі розвитку України забезпечення економічного відтворення визначається якістю інвестицій. Швидкістю їх здійснення, а також розмірами і структурою. Процес формування капіталу будь-якого суб'єкта господарювання, рівень його конкурентоспроможності, якісне відновлення виробництва безпосередньо залежить від інвестицій.

Вивченням інвестиційних процесів присвячено чимало праць. На особливу увагу заслуговують дослідження Т. В. Майорової, В. Онищенко, Т. В. Бова, О. Л. Вовченко, І. С. Герасименко, які розглядають роль інвестиційного процесу в державі, що дає змогу, узагальнивши їх погляди, сформулювати визначення інвестиційного процесу в національній економіці на даному етапі розвитку України.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів розвитку інвестиційних процесів в національній економіці з позиції узагальнення і трактування понять, які в сукупності формують саму сутність інвестиційного процесу в Україні.

Виклад основного матеріалу і результати дослідження. Сьогодні Україна постала перед об'єктивною необхідністю нарощування інвестиційного потенціалу та активацією інвестиційної діяльності, які служать основою для прискорення трансформаційних зрушень в державі.

Інвестиції відіграють важливу роль як на мікро-, так і на макрорівні. Вони є одним із ключових факторів розвитку економіки. Як економічна категорія, інвестиції в економічній системі повинні виконувати певні функції.

На мікрорівні інвестиції потрібні насамперед для досягнення таких цілей: розширення й розвитку матеріального виробництва; недопущення надмірного морального й фізичного зносу основних засобів; підвищення технічного рівня виробництва; підвищення якості й забезпечення конкурентоспроможності продукції конкретного підприємства; вжиття природоохоронних заходів; придбання цінних паперів і вкладення коштів в активи інших підприємств для забезпечення нормального функціонування підприємства в майбутньому, його стабільного фінансового стану й максимізації прибутку.

Інвестиції відіграють важливу роль і на макрорівні. Їх основна функція на цьому рівні полягає в реалізації політики розширеного відтворення з метою стимулювання конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та прискорення науково-технічного процесу.

Отже, інвестиції є невід'ємним елементом ринкових перетворень країни та її стійкого економічного зростання. Вони становлять основу для здійснення простого і розширеного відтворення, і, що найголовніше, є передумовою соціально орієнтованого динамічного розвитку на інноваційних засадах.

Щоб схарактеризувати зміст інвестиційного процесу потрібно чітко науково визначити такі терміни, як «інвестиції», «інвестиційне середовище», «інвестиційні ресурси та потенціал», «об'єкти і суб'єкти інвестиційного процесу».

Ключовим елементом способу господарювання, навколо якого формується характер інвестиційного процесу та виявляється його схильність до саморозвитку або до саморозпаду, є «інвестиція». Тлумаченню змісту цього терміна значну увагу приділяють сучасні українські та зарубіжні економісти.

Категорія «інвестиції» є однією з найбільш поширених у сучасній економічній літературі. Для того щоб повністю зрозуміти категорію «інвестиції», необхідно простежити її етимологію.

Інвестиційна теорія започаткована ще у XV–XVI ст. з появою світового ринку, коли держава почала втручатися у регулювання руху капіталу, проте деякі дослідники пов'язують становлення інвестування як окремої науки з працями М. Марковіца, який започаткував сучасну теорію інвестиційного портфеля (перша половина 50-х років XX ст.) [1, с. 8].

А. Сміт дає подвійне трактування сутності інвестиційного процесу. Полягає воно в неоднозначному розумінні об'єкта інвестування – капіталу. З одного боку, до капіталу відносять майно і гроші індивідуума, здатні приносити йому дохід; з іншого – фактори виробництва, що покликані, крім цього, збільшувати багатство суспільства [2, с. 130–131].

Більш глибоко процес інвестування досліджений вченими-фізіократами. Ф. Кене вперше визначив натурально-речовинну структуру інвестицій. Він поділив інвестиції на первісні «advances primitives» і щорічні «advances annuelles» аванси. До первісних авансів Ф. Кене відносив витрати на придбання засобів виробництва, період обороту яких становить 10 років. Щорічні аванси склалися з витрат на придбання насіння, наймання сільськогосподарських робітників та інших витрат, що поновлюються щорічно. Ф. Кене вважав, що до щорічних витрат входить частина первісних витрат та повністю щорічні аванси [3, с. 407].

Вагомий внесок у трактування процесу інвестування було зроблено К. Марксом. На його думку, капітал – це вартість, що приносить додаткову вартість [4, с. 43]. Згідно з концепцією К. Маркса, кінцевою метою обороту капіталу є одержання доданої вартості власником засобів виробництва.

Автор неокласичної концепції А. Маршал розглядає інвестиції у зв'язку з поясненням рівноваги попиту та пропозиції на ринку товарів [5, 46–47].

Отже, можна дійти висновку, що в неокласичній теорії ринок грошових коштів виступає заощадженнями, попит – інвестиціями, а ціна – нормою відсотка.

Вивчення закономірностей інвестиційного процесу знайшло відображення також у праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка й грошей» Дж. М. Кейнса [6, с. 479].

На відміну від Маршала, Кейнс вважав, що не сукупна пропозиція створює попит, а навпаки, попит створює сукупну пропозицію, інвестиції створюють сукупні заощадження.

У свою чергу авторитетне міжнародне видання «Тлумачний словник» Бернара і Коллі розрізняє категорії «інвестицій» як «вкладення капіталу», з одного боку, і (капітальні вкладення), з іншого [7, с. 3].

У наш час «інвестиції» розуміють як вкладення капіталу. Сучасна зарубіжна наукова література тлумачить «інвестицію» як будь-який інструмент, у який можна розмістити кошти для їх збереження чи збільшення [8, с. 19].

Загальне поняття інвестицій в нашій країні наведене в статті 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. [9], у якому інвестиції трактуються як усі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті яких створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект. Відповідно до Закону такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери; рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навичок та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих (ноу-хау); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права та інші цінності [10, с. 118].

На нашу думку, поняття «інвестиція» є дуже широким та змістовним, тому надати йому єдиного визначення неможливо. Тракткування цього поняття в різних економічних науках набуває певних особливостей залежно від сфери його застосування.

Проте найбільш повно відображає сутність інвестицій наступне визначення: інвестиції – це кошти, цільові банківські вклади, паї, акції й інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, у тому числі й товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно або майнові права, інтелектуальні цінності, вкладені в об'єкти підприємницького й іншого видів діяльності з метою одержання прибутку (доходу) і досягнення позитивного соціального ефекту [11, с. 12]. Але сюди слід ввести витрати на освіту, наукові досягнення й підготовку кадрів. Такі витрати можна вважати інвестиціями в «людський капітал», які на сучасному етапі розвитку економіки України набувають все більшого значення, у зв'язку з тим, що в кінцевому підсумку і будинки, і споруди, і машини є результатом людської діяльності. З вищесказаного можна дійти висновку, що головним фактором сучасного економічного розвитку є інтелектуальний продукт, який допомагає країні посісти чільне місце у світовій ієрархії держав за економічним станом.

Цей підхід охоплює всі аспекти категорії «інвестиції», відображає її економічне значення і дозволяє застосовувати його на будь-якому рівні розгляду.

Інвестиційна діяльність відбувається в певному середовищі, яке позитивно або негативно впливає на ефективність інвестиційного процесу. Зарубіжні автори розглядають поняття «інвестиційне середовище» відповідно до системи понять і категорій ринкової економіки. Так, Л. Дж. Гітман і М. Д. Джонк трактують інвестиційне середовище як правила торгівлі цінними

паперами та рівень підготовки інвесторів, які мають орієнтуватись у джерелах інформації, що характеризують інструменти інвестування, та вміти розробляти стратегію інвестування, оцінювати норми прибутку і ступінь ризику [12, с. 34]. Зміст цього терміна аналогічно розглядається й іншими зарубіжними авторами [13, с. 2-16].

Як інвестиційне середовище ми розуміємо сферу взаємодії суб'єктів інвестиційного процесу, умови якої формуються інтегративними правовими, економічними, соціальними, екологічними, організаційними, фінансовими, інституційними, техніко-технологічними, інформаційно-інтелектуальними, духовно-моральними, національно-етнічними чинниками.

Для того щоб оцінити стан інвестиційного середовища використовують різноманітні інтегративні показники. Економічною теорією та практикою на сучасному етапі застосовується показник, який характеризує умови інвестування, – «інвестиційний клімат» держави або окремого регіону.

Інвестиційний клімат характеризується інвестиційним потенціалом (об'єктивні, переважно кількісні, умови інвестування) та інвестиційним ризиком (переважно якісні політичні, економічні і соціальні характеристики ймовірності втрати інвестицій чи доходу від них).

В економічній літературі, крім терміна «інвестиція», застосовують термін «інвестиційні ресурси», які на основі ефективного механізму їх взаємодії мають наповнювати розширене відтворення енергією цивілізаційного зростання, яка реалізується в синергетичному ефекті господарської системи.

Отже, пошук ресурсів потрібної кількості і якості та оптимізація механізму їх взаємодії є важливим фактором забезпечення достатньої ефективності інвестиційного процесу.

Інвестиційні ресурси, які визначають характер суспільного виробництва на початку ХХІ ст., ми розглядаємо як цілісний об'єкт, що охоплює, з одного боку, запаси, кошти, джерела, трудові ресурси, з іншого – соціально-економічні, політичні, правові, інформаційно-інтелектуальні, гуманітарні ресурси тощо, які є ресурсами супроводу і за відповідних умов здатні підвищити або знизити ефективність застосування перших та мають спрямовуватися на зростання.

Інвестиційні ресурси відрізняються від інвестиційного потенціалу тим, що вони становлять невпорядковану множину, а інвестиційний потенціал формується з упорядкованої, структуризованої множини. Критичною масою інвестиційного потенціалу, яка забезпечує його динаміку і результативність, є достатність відповідних умов, ресурсів тощо. Якщо їх замало, взаємодія окремих інвестиційних ресурсів не перетворюється на інвестиційний потенціал і не дає очікуваного ефекту.

Таким чином, інвестиційний потенціал являє собою взаємодію правових, організаційних, природних, грошових, фінансових, виробничих, гуманітарних, духовно-моральних, інтелектуально-інформаційних, інноваційних, інфраструктурних, екологічних та інших ресурсів, у виробництві інвестиційних та споживчих товарів, який спрямований на забезпечення кожним господарським суб'єктом своїх інтересів.

Ефективність інвестиційного процесу залежить від якості взаємодії об'єктів і суб'єктів.

Відповідно до законодавства України всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форми власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України. Їх обов'язки стосовно один одного регулюються договорами (контрактами).

Об'єктами інвестиційної діяльності в Україні є: новостворені та модернізовані основні фонди й обігові кошти в усіх галузях народного господарства, цінні папери (акції, облігації тощо), цільові грошові внески, науково-технічна продукція та інші об'єкти власності, майнові права і права на інтелектуальну власність.

Аналогічні об'єкти охоплюють й іноземні інвестиції, якщо вони не суперечать законодавству України [14, с. 5].

Висновки. Отже, проаналізувавши процес інвестування, ми можемо дійти таких висновків:

роль інвестицій є надзвичайно великою, вони виконують структуроутворюючу функцію для забезпечення розширеного відтворення, тобто залежно від структури розподілу інвестиційних коштів формується структура всієї економічної системи. Саме тому, інвестиції необхідні для економіки України. Найперше, з метою стабілізації, пожвавлення і підйому економіки. А їх надходження, в свою чергу, залежить від ефективної науково обґрунтованої інвестиційної політики. Держава повинна втручатись в інвестиційні процеси за допомогою податкової, грошово-кредитної, фінансово-бюджетної та іншої політики;

взаємодія суб'єктів господарювання і вкладання капіталу здійснюється в інвестиційному середовищі;

інвестиційний потенціал є не простою сумою інвестиційних ресурсів, а являє собою синергетичний ефект, який забезпечується якістю взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності;

інвестиційні ресурси можуть перетворитися на інвестиційний потенціал за відповідних умов.

Таким чином, інвестиції є невід'ємним елементом ринкових перетворень країни та її стійкого економічного зростання. Вони становлять основу для здійснення простого і розширеного відтворення і, що найголовніше являють собою передумову соціально орієнтованого динамічного розвитку на інноваційних засадах.

Список літератури

1. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: навчальний посібник / Т. В. Майорова. – К.: Центр навч. літ., 2003. – 376 с.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Госуд. соц.-экон. изд-во, 1935. – Т. 1. – С. 371.

3. Кене Ф. Физиократы. Избранные экономические произведения / Ф. Кене, А. Р. Ж. Тюрго, П. С. Дюпон де Немур. – М.: Соцгиз, 1960. – 1200 с.
4. Маркс К. Теории прибавочной стоимости / К. Маркс, Ф. Энгельс // Сочинения. – 2-е изд. – Т. 26. – Ч. 1–3. – С. 43.
5. Онищенко В. Современные направления формирования инвестиционного процесса в Украине / В. Онищенко // Економіка України. – 2001. – № 10. – С. 46–50.
6. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / М. Дж. Кейнс; пер. с англ. – М.: Прогрес, 1978. – 479 с.
7. Бова Т. В. Методологічна база дослідження державного регулювання інвестиційної діяльності / Т. В. Бова // Інвестиції: практика та досвід. – № 4. – 2010. – С. 3–5.
8. Вовченко О. Л. Інвестиції: економічна сутність та форми / О. Л. Вовченко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 6. – С. 18–22.
9. Про інвестиційну діяльність: закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>
10. Герасименко І. С. Вплив інвестиційної політики на подолання диспропорцій у розвитку регіонів / І. С. Герасименко // Інвестиції: практика та досвід. – № 5. – 2012. – С. 118–120. – (Серія «Державне управління»).
11. Бланк І. О. Інвестологія: наука про інвестування / І. О. Бланк та ін.; за ред. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2001. – С. 180.
12. Гитман Л. Дж., Основы инвестирования / М. Д. Джонк; пер. с англ. – М.: Дело, 1999. – 1008 с.
13. Шарп У. Инвестиции / У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли; пер. с англ. – М.: Инфра-М, 1999. – Т. 1.
14. Бова Т. В. Роль держави в розвитку інвестиційного процесу / Т. В. Бова // Інвестиції: практика та досвід. – № 5. – 2010. – С. 3–6. – (Серія «Теорія інвестицій»).

УДК 336:352.07

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Пономарьов І. Ф.,

д.е.н., професор

Донецького державного університету управління

Полякова Е. І.,

к.е.н., доцент

Донецького національного технічного університету

У роботі розглянуті значення децентралізації управління фінансовими ресурсами, сутність місцевого самоврядування та їх функції. Проведений аналіз